

MAGASIN

FRA DET KONGELIGE BIBLIOTEK

21. årgang nr. 3+4 december 2008

Rejsen som porten til det ny

Af Anders Beyer, ensemblechef for Athelas Sinfonietta Copenhagen

Komponisten Per Nørgård har modtaget en hæderspris på 1 million kroner af Beckett-Fonden. Overrækkelsen skete ved en festlighed i Det Kongelige Biblioteks Sorte Diamant den 3. oktober 2008. Prisen blev tildelt Nørgård som en anerkendelse af hans indsats i dansk kulturliv. I talen til komponisten kom Anders Beyer ind på det særlige ved Nørgårds musik og hans kunstnerpersonlighed.

Sidst på formiddagen den 14. august 1985 ruller en gul Morris Mascot op på siden af mig. Jeg er gående fra Odense Banegård til Musikkonservatoriet, til et forskersymposium, hvor punkt B under overskriften 'Musikhistorie i dagens Norden' handler om "Per Nørgårds musikteoretiske univers". Til min forbløffelse folder en lang mand sig ud af den lille bil. Han er sommerbrun, barfodet og håret stritter stift – man tør gætte på, at tør vind og frisk saltvand har fået lov til at sætte frisuren. Gennem det, der mest af alt må beskrives som et par for små børnesolbriller i pangfarve, glimter det ene øje i modlys, og manden siger: "Jeg tænkte, at du var på vej til konservatoriet – vil du have et lift"?

Jeg genkender manden som komponisten Per Nørgård.

Forbløffelsen stiger endnu en grad, for manden har aldrig før talt med mig eller set et eneste ord på tryk af mig, da jeg er studerende, og ikke har publiceret noget som helst. Hvorfor ser Nørgård, at jeg er på vej det samme sted som ham? Jeg sætter mig ind i bilen, der blot med en halv millimeters fornyet rust i undervognen, kan indgå i et afsnit af tv-serien *The Flintstones*. Men der er ikke noget Jabadabadu over situationen. Tror da pokker. Den pludseligt opståede situation ville svare til at et ungt menneske, der hver dag i 5 år har spillet amerikansk popmusik på luftguitar på værelset, en dag i Brugsen møder Elvis Presley, som spørger om han skal hjælpe med at bære poserne.

Måske ser komponisten, at jeg er både genert og nervøs, og det eneste jeg kan finde ud af, er at stirre på de sommerlige tæer, der smyger sig om miniature-pedalerne. I sådanne situationer, hvor verden står stille, sanser man stærkt og selv mindre vigtige iagttagelser bliver vigtige. F.eks. husker jeg, at Nørgårds storetå kunne dække en hel kobling på en Morris Mascot.

I bilen begynder Nørgård at tale om Langeland, og jeg bliver mere tryg. Han fortæller, at om vinteren kan det være svært at komme over bakken det sidste stykke før indkørslen til nummer 38 på Hesselbjergvej. Vi parkerer ved konservatoriet, og jeg åbner døren langsomt i håb om, at nogen vil se min ankomst i selskab med Nørgård. Tidligere på rejsen har jeg mødt min lærer, sportsfanatikeren, på toilettet på færgen, som selvfølgelig cykler til Odense.

RIGTIGE VENNER. Per Nørgård på togrejse sammen med Athelas Sinfonietta København og TV Glads reportere. Sammen har de produceret en road movie om Per Nørgårds og Suzanne Brøgers værk "Lygtemænd i Byen" (efter H.C. Andersens eventyr). Fra venstre: Rasmus Prüter (TV Glad), Mogens Svane Petersen (TV Glad), Per Nørgård (komponist), Nina Ørum (journalist på magasinet Optakt), Majbritt Holm (TV Glad). Foto: Athelas Communication.

Da jeg møder ham på konservatoriet udveksler vi rejseerfaringer, og jeg får helt tilfældigt og henslængt sagt, at Per Nørgård kørte mig fra stationen til konservatoriet. Hvor svært kan det være.

Dengang forstod jeg ikke baggrunden for fascinationen af komponisten og hans musik, som vi havde hørt på universitet. Kunne ikke sætte fingeren på et bestemt sted – jeg var forvirret. 18 år senere sagde komponisten i en samtale: »Jeg kan huske, at jeg fandt den formulering, som jeg fik min bror til at sværge var vores mål i livet: At forvirre flest muligt, mest muligt«.

Der var en del af forklaringen: manden skaber forvirring. Man bliver rundtosset på en opløftende måde i selskab med Nørgård og hans musik. Og selvfølgelig meget andet, alt det, kløge hoveder forsøger at favne indholdet af i artikler og bøger. For mig personligt, har det aldrig været så vigtigt at kunne synge med i kvadratrod 2-koret, og her i sandhedens time skal det indrømmes, at jeg indimellem har forsøgt at se ud som om jeg forstod alt, hvad komponisten har forklaret mig om hans musikteoretiske univers. Det er nok, som Celibidache sagde om Nørgårds musik: »Først en ny tids bevidsthed i det nye årtusinde, vil være i stand til at forstå rækkevidden af Nørgårds musik«.

Nej, det er noget andet, som først og fremmest fascinerer. Hvis jeg kun havde eet beskrivende ord til rådighed ville jeg sige 'rummelighed'. Rummeligheden er i familie med nysgerrigheden og sammen giver de plads til hele tiden at blive forundret, til at møde det fremmede med åbenhed. Per Nørgård er rummelig grænsende til det naive. Hvis Helle siger, at der står et uidentificeret flyvende objekt ude i baghaven, går Per Nørgård ud og tjekker. Bare for en sikkerheds skyld. En nytårsaften stod vi på stranden på Langeland og komponisten pegede op på himlen og sagde (frit citeret efter hukommelsen): »Her ser vi så to rejsende UFO'er i parallelbevægelse henover himmellegemet«. Og han så ud som om, han troede på det.

Eller hvad med værket "Töne vom Hernst", som Nørgård skrev sammen med Fuzzy, Svend Nielsen og Erik Norby. Nørgårds nabo på Langeland hed Ernst, og de unge komponister havde en idé om, at han måske var Gud. De kaldte ham Herrn Ernst, men foretog en sammentrækning af navnet, så han kom til at hedde Hernst. Det var et tidstypisk 60'er-værk, et kollektivværk, hvor Per Nørgård, sammen med sine elever, var i gang med en fælles undersøgelses- og udviklingsproces. Værket viser den vilje til eksperiment, som altid har været en del af Nørgårds måde at arbejde på. Man finder ikke safety first-løsninger hos Nørgård, intet blær, intet udvendigt lir. I en tid, hvor mainstream er blevet normen og box office målestok for kvalitet og dermed tildeling af midler af skrivebordsartister, kæmper Per Nørgård

mod homogenisering og forfladigelse. Derfor må hver eneste værk være en fysisk prøvelse for komponisten: mon det lykkes at få noget meningsfuldt på papiret? Værket synes at drive ham rundt i manegen lige indtil han har fået fat i en rød tråd, eller en 'bro', som han selv siger, der kan bringe ham i dialog med den indre vilje og kraft i materialet.

Jeg forestiller mig, at en del af anstrengelserne må gå ud på at vælge fra. For på en måde er der i princippet plads til ALT i Per Nørgårds univers, og set udefra hænger det hele underligt nok sammen. Ikke alene kan alt ske – alt SKER rent faktisk. I værkerne og uden for værkerne, i det levede livs forunderlige arabesker af hændelser. Per Nørgårds evne til at glemme, og blive væk for sig selv og andre, forstærker hændelserne i dette mulighedernes univers. Hvor mange komponister har for eksempel oplevet at få deres glemte attache-taske med original-partitur gennemhullet af kugler fra Rullemarie?

Til de tilstedeværende, som ikke kender historien om Rullemarie, kan jeg sige, at hovedpersonen har fortalt historien til mig, men at der ikke er gjort fyldestgørende notater til at en 100% korrekt gengivelse er mulig. Jeg husker imidlertid historien sådan, at kunstneren går ned til sin bil i gården ved Nørrebrogade 90. Han stiller attache-mappen ved bilen og opdager, at han har glemt sine børnesolbriller i pangfarve (eller noget andet vigtigt), går op i lejligheden og henter den glemte genstand, bevæger sig derefter ned til bilen og kører ind til forlaget Wilhelm

Hansen. På et tidspunkt går det op for ham, at han ikke kan finde attachemappen. Fortvivlelsen er her ved at materialisere sig som tårer hos komponisten. I det øjeblik ringer politiet og spørger komponisten, om han er ejer af en attache-taske med et indhold, der mestendels består af nodeblade med sirlig håndskrift. Komponisten svarer bekræftende, hvorefter politiet må meddele komponisten, at ordensmagten har fundet den efterladte sorte mappe særdeles mistænkelig, hvorefter Rullemarie er blevet hidkaldt for at gennemhulle mappen. Min uvidenskabelige påstand er at Per Nørgård er et trækpapir for sådanne hændelser.

Nu er det sådan, at kunstneren altid generøst har stillet sig til rådighed for at korrigere og høfligt kritisere mine artikler og udtalelser i al almindelighed, så han vil nok også i denne sammenhæng være garant for at rette op på eventuelle faktuelle fejl.

Det kunstneriske univers hænger sammen hos Per Nørgård, fra begyndelsen til nu, som ét stort work in progress. Dette er et paradoks, fordi komponisten i sin musik gennem årene har været i evigt opbrud i selvoverskridelsens navn: Ironiske pasticher, uendelighedsrækker, gyldne snits proportioner, skønhedssøgende metafysik i 70'erne, over 80'ernes livtag med store eksistentielle spørgsmål, centreret omkring en stor gruppe værker, stærkt inspireret af den skizofrene kunstner Adolf Wölfli, til 90'ernes eksperimenter med det, Nørgård selv kalder 'tonesøer' – alt sammen metoder

til at generere nye tonerækker, som kan understøtte den overordnede udtryksvilje.

Per Nørgård er rejsende i musik. Ikke som hos Schubert, Casper David Friedrich, Wagner og Poe med rejser og ekspeditioner, der ender i det uvisses kulde og undergang. Nørgårds rejser er ikke formålsløse opdagelser, men ansatzpunkter for refleksion, billeder og klange, der beskriver tilstande. En vigtig del af denne tilstands refleksion er erindringen, som dukker op midt i det hele, men ikke demonstrativt, subtiliteten er altid nærværende. På den måde får Nørgårds musik foreløbigheden som kendetegn, men også meningsløsheden, galgenhumoren, det grænseoverskridende både i forhold til det sociale virkeligheds koncept og til den musikalske logik.

A propos den sociale virkelighed: I samtaler med komponisten har humorfyldte og grænseoverskridende hændelser altid sin plads. Ingen indfaldsvinkler til en samtale er på forhånd diskvalificeret. Hvis f.eks. en samtalepartner har en lille klat sildesalat siddende i mundvigen under en samtale, kan Per Nørgård ikke koncentrere sig om at samtale, fortæller han. Det er tilladt at sige det, selv på en højtidelig dag som denne, for det er en del af helheden, på samme måde som storetåen og koblingen i Mascotten. Når det er sagt, er der grænser for, hvad Per Nørgård vil gå med til. Jeg husker en af de mange rejser i udlandet, hvor komponisten vil slippe væk fra rollen som personen i centrum. Vi er i New

Per Nørgård i Det Kongelige Bibliotek ved overrækkelsen af Beckett-Fondens store pris. Fot. Det Kongelige Bibliotek.

York, og beslutter at tage op i toppen af World Trade Center, og stiller os i køen til billetter. Jeg siger til komponisten, at han rent faktisk kan få billetten billigere, ved at stille sig over i den anden kø – køen for pensionister. Nørgård ser stift frem for sig og svarer ikke – han insisterer på at betale fuld pris. Selvom man udenpå måske har en faktisk alder, har Per Nørgård fuld kontakt med det indre barn, og det er det, der tæller i komponistens optik.

Og de første oplevelser i barndommen ved vi har betydning for, hvordan voksenlivet kommer til at forme sig. Nørgård er født i Gentofte i 1932, og boede de første år af sit liv på Niels Andersens Vej 48. Men komponistens

forældre, som havde en manufakturhandel på Nørrebrogade 90, solgte snart Gentoftevillaen, for at flytte ind i en lejlighed i nærheden af butikken. Det nye hjem blev Jagtvej 101, lige over for den daværende Tyrolerkro og tæt på Sigøjnerhallen, hvor Leo Mathisen spillede. Per Nørgård var da 4 år, og han begyndte sin skolegang i Stevnsgade Skole i 1939.

Han begyndte at tegne og skrive musik til hjemmelavede film i sidste halvdel af 1940'erne. Han kaldte disse film 'tecnis' og de blev fremvist i den forstående familiekreds. Allerede dengang gjorde kunstneren optegnelser vedrørende det skabte. Han trak 'værker' i tecnis-serien tilbage, og i den

Athelas Sinfonietta Copenhagen (i billedet Andras Olsen) og Per Nørgård opfører Nørgård musik ved Ultima festivalen i Oslo 2007. foto: Athelas Communication.

unge Pers katalog hedder en af forestillingerne "Will", som ifølge ham selv skal være en »topkvalitets film af betragtelig længde, og med ikke færre end to pauser«. Den film blev vist den 9. marts 1947; helten besøger adskillige fremmede lande til et akkompagnement af særpræget musik.

Rejsen til fremmede lande og rummeligheden der giver plads til en ung, uidentificeret musikstuderende, til skæve eksistenser, til outsiders i bredeste forstand, til børn, til amatører, til professionelle, til pludselige indfald – dybest set en interesse for mennesker og deres liv – har været i centrum lige siden topkvalitetsfilmen om "Will".

Rummeligheden rummer også det samfundsmæssige og kulturpolitiske engagement. Per Nørgård har været en

af de flittigste kritikere af forfladigelse og forringelse af mulighederne for at skabe kunst i Danmark. Her tøver Nørgård ikke med at skære ind til benet. Den seneste debat i dags- og fagpresse med den afgåede kulturminister er et vidnesbyrd om dette.

At Nørgård stadig udforsker sine omgivelser på rejse, kunne man senest opleve i Nørgårds samarbejde med Athelas og de unge reportere i TV-Glad. Tv-stationen har skabt en road movie i anledning af Athelas' rejse til Aalborg med Nørgård og hans lygtemænd. Rejsen er ikke slut, heldigvis. Der er nye gyldne skærme som skal besøges. Om lidt går vi ind i endnu en af dem, TV-Glads tv-skærm, som i et lille udsnit af udsendelsen gengiver komponistens møde med nye venner.

Kære Per Nørgård: Da du modtog Leónie Sonnings Musikpris sagde du i takketalen på en fin måde, at du var delt i to personer: Den ene person var taknemmelig over at modtage prisen og dermed komme ind i kongerækken af internationale koryfæer, den anden sagde med et smil på læben »Det var da på tide«. Så direkte var ordene ikke, men sådan husker jeg

meningen. I forhold til Beckett-Fondens overordentlige generøse gestus kan du ikke have gået og ventet på at modtage prisen, for den kommer ud af det blå, som en anerkendelse af det, du har udvirket som kunstner.

Til lykke til dig og til lykke til Beckett-Fonden for at sætte en helt ny standard inden for omfanget af hæderspriser i Danmark.